

Foto: Shutterstock

Tekst: Brigitte Bloem

/ ‘Stilstaan is geen optie in het onderwijs’

CURRICULUMONTWIKKELING OP SCHOOL

Het curriculum wordt vaak alleen gezien als de landelijke kerndoelen en eindtermen of als de methode. Maar in de praktijk omvat een curriculum veel meer dan dat. Scholen kunnen zelf invulling geven aan hun schoolcurriculum. Ze doen dit binnen de kaders van het landelijk curriculum en op basis van de eigen ambities voor hun leerlingen en hun visie op het onderwijs. In het ideale geval is dit een gezamenlijk proces, waaraan leraren en schoolleiders deelnemen. Samen met je team een constructief curriculumgesprek voeren is een niet te onderschatten opgave. Het vraagt bereidheid en vakmanschap van leraren, expertise en leiderschap op het gebied van schooleigen curriculumontwikkeling en tijd en middelen om hier structureel ruimte voor te maken.

Curriculumontwikkelaars Geesje van Slochteren en Liesbeth Pennewaard van SLO vinden het belangrijk dat leraren en schoolleiders zelf aan het roer staan van de ontwikkeling van het curriculum op hun school. “Curriculumontwikkeling met je team geeft inzicht en creëert betrokkenheid,” zegt Geesje. “Als je je eigenaar voelt van het curriculum, kun je ook flexibeler omgaan met de methoden. Als stuurman of stuurvrouw van je onderwijs ben je in staat aan te sluiten bij waar jouw leerlingen behoefte aan hebben en onderwijs te bieden dat past bij jullie visie en ambitie.” Liesbeth en Geesje noemen het een proces van ‘gezamenlijke betekenisgeving’ (*shared sensemaking*): samen invulling en duiding geven aan de landelijke kaders binnen de schooleigen ambities.

Goed onderwijs

De vertaling van de landelijke kaders naar de context van de school zorgt voor goed onderwijs, stellen beiden. “De tijd die een lerarenteam aan curriculumontwikkeling besteedt, verdient zich altijd terug,” benadrukt Liesbeth. “Omdat je gezamenlijk ontwikkelt, ontstaat er een gedeeld en gedragen curriculum. Het voorkomt ruis en is bovendien bevorderlijk voor de motivatie.”

Niet alleen draagt het bij aan de kwaliteit van het onderwijs, ook de structuur wordt uniformer, zegt Liesbeth. “Als het team beter afstemt over het curriculum, heeft dat voor leerlingen ook het voordeel dat er minder verschillen tussen leraren zijn. De werkwijze van leraren wordt eenduidiger, zodat leerlingen beter weten waar ze aan toe zijn.”

In teams die meer over onderwijs praten, krijgen leraren inzicht in de ruimte in het curriculum en versterken ze hun curriculumbekwaamheid. Dat werkt motiverend, merkt Geesje. Dat is ook de ervaring van Liesbeth. “Ik hoor regelmatig van lerarenteams die voor het eerst met curriculumontwikkeling aan de slag zijn gegaan, dat ze weer helemaal enthousiast raken over het leraarschap. De tijd krijgen om met je collega’s over de inhoud te praten, los van de waan van de dag, geeft veel voldoening.”

Doelgerichte keuzes

“Er zijn verschillende curriculumtrajecten. Bijvoorbeeld de overgang naar het werken in leergebieden of naar thematisch werken. Maar ook meer bescheiden manieren, waarbij je kijkt op welke momenten in je lessen je gaat afwijken van de methode,” legt Geesje uit. “Toch doe je bij beiden aan curriculumontwikkeling. In beide gevallen maak je doelgerichte keuzes, waarbij centraal staat wat je met je leerlingen wilt bereiken.”

“Eigenlijk ben je als leraar altijd bezig met je curriculum,” vindt Liesbeth, “of je nu een methode gebruikt of niet. Blijf bewegen, je leerlingenpopulaties veranderen en de wereld om je heen verandert ook. Stilstaan is geen optie in het onderwijs.”

Schoolleiders

Ook voor schoolleiders is het belangrijk na te denken over hoe je vanuit een visie het onderwijs vormgeeft. Weten waar de ruimte zit en hoe die te benutten, zodat het onderwijs passend is voor de leerlingen van je

school en je lerarenteam. “Als je curriculumontwikkeling belangrijk vindt, ruim er dan tijd voor in, maak keuzes en stel prioriteiten”, aldus Geesje. “Dagdelen reserveren ten behoeve van curriculumontwikkeling levert doorgaans meer op dan hier en daar een snipperuurtje.”

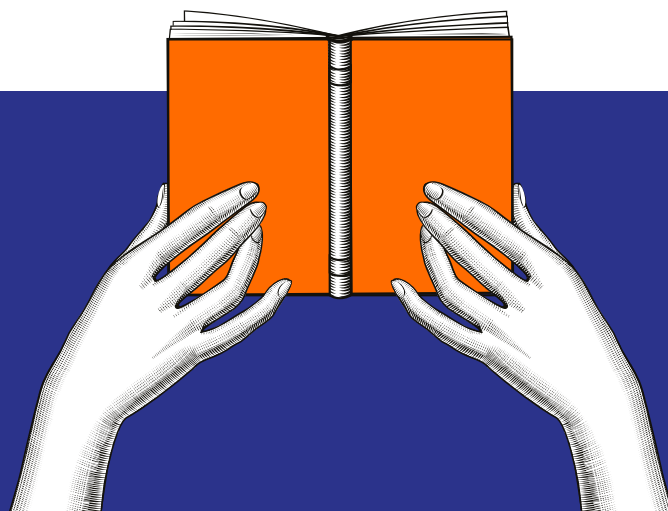
Lees verder over curriculumontwikkeling in deze SLO Context en op de website slo.nl/cos.

Hier vind je ook een overzicht van de SLO-tools op het gebied van curriculumontwikkeling: teamgidsen, de curriculumwaaier, ontwikkelkaarten, vakinzichtkaarten en kennisclips. »

Het curriculaire spinnenweb

De kern van een curriculum wordt doorgaans bepaald door de doelen en inhouden van het leren. Veranderingen in die kern vragen meestal ook om wijzigingen in andere curriculumonderdelen. Een verhelderende manier om dat te visualiseren is het zogeheten curriculaire spinnenweb (Van den Akker, 2003). Het curriculaire spinnenweb is een belangrijk denkkader in veel professionaliseringstools van SLO, zoals de Teamgids curriculumanalyse. Het curriculaire spinnenweb helpt lerarenteams om in gesprek te gaan over hun curriculum.

De kern en de negen draden van het spinnenweb verwijzen naar de tien onderdelen van het curriculum, die elk gaan over het (plannen van) leren door leerlingen. De visie vormt de centrale, verbindende schakel. De overige onderdelen zijn verbonden met die visie en onderling met elkaar, zodat er sprake is van consistentie. De metafoor van het spinnenweb onderstreept het kwetsbare karakter van een curriculum. Spinnenwebben zijn weliswaar enigszins flexibel, maar dreigen toch te scheuren als er te hard en eenzijdig aan bepaalde draden getrokken wordt zonder dat de andere draden meebewegen.

Catherine van Beuningen,
onderzoeker/hoofddocent
Talenonderwijs en Meertaligheid
aan de Hogeschool van
Amsterdam over:

De bijdrage van de Teamgids Meertaligheid aan een gedragen en inclusief talenbeleid

“Meertaligheid is een actueel thema in de samenleving. Onderwijsprofessionals vinden het ook belangrijk, maar missen vaak nog de benodigde kennis en handvatten. Daardoor is er geen of te weinig structurele aandacht voor meertaligheid in het curriculum. Daarom ben ik blij met de Teamgids meertaligheid, waar leraren en schoolleiders als team zelfstandig mee aan de slag kunnen. Deze specifieke teamgids biedt volop handvatten om aandacht voor meertaligheid in het curriculum te integreren.”

Samen nadenken en direct aan de slag

“Lezen dat het belangrijk is om de aanwezige meertaligheid in je klas te erkennen en te benutten is één ding, maar het belang hiervan gaat pas echt leven als je zelf met het thema aan de slag gaat. En de stap ervoor is minstens zo belangrijk: samen met collega's nadenken over vragen als: wat verstaan we eigenlijk onder meertaligheid, waarom vinden we het belangrijk om er meer aandacht aan te besteden, vindt iedereen dat en wat doen we al? De teamgids biedt lerarenteams concrete handvatten en opdrachten voor juist die reflectie, aangevuld met praktijkopdrachten voor in de klas. Ik verwacht dat het onderwerp meertaligheid hierdoor veel meer zal gaan leven en handen en voeten krijgt. Je ervaart direct wat het doet met leerlingen als er oog is voor hun meertaligheid. Niet alleen cognitief, maar ook sociaal-emotioneel. De talen die zij thuis spreken, zijn een belangrijk onderdeel van hun identiteit. Aandacht voor meertaligheid werkt daarom ook positief op het welbevinden van leerlingen en de cohesie in de groep.”

Zicht op ontwikkelpunten

“Alles in de Teamgids meertaligheid nodigt uit tot een actieve opstelling. Dat bevordert zeker de betrokkenheid, is mijn ervaring. Werken met de Teamgids laat alle teamleden goed nadenken over meertaligheid en hoe het thema een structurele rol kan krijgen in het curriculum. Afhankelijk van hoe ver je als team al bent met dit thema en de populatie van de school kun je de teamgids inzetten op een manier die past bij je eigen situatie. Het is een eerste stap richting bewuster en doelgericht omgaan met de meertaligheid van leerlingen. Hierna is het niet klaar, maar staan de neuzen wel meer dezelfde kant op, is er zicht op ontwikkelpunten en op eventuele professionaliseringsbehoeften. Het gebruik van de Teamgids meertaligheid kan zeker bijdragen aan een gedragen en inclusief talenbeleid.”

**Marleen Borgonjen, voormalig
stagiair-teamleider SOOOOL
10-14 in Horst over:**

Multifunctioneel gebruik van de Teamgids curriculumanalyse

“SOOOOL 10-14 is een vernieuwend onderwijsconcept waarin het draait om jezelf ontwikkelen, coaching op maat en ontdekken door te doen. Voor ons een uitgelezen kans om de Teamgids curriculumanalyse uit te proberen en na te gaan of we in ons onderwijs voor de leeftijdsgroep 10-14 doen wat we beogen met ons curriculum. Het was mooi om te zien dat onze basis volledig klopt. Dat geeft vooral veel bevestiging. Bovendien vond iedereen het heel fijn er tijd voor uit te trekken om de eigen onderwijspraktijk onder de loep te nemen en ervaringen en inzichten te delen.”

Stappenplan

“Ik vind het heel wezenlijk dat leraren, schoolleiders en andere onderwijsprofessionals zich bezighouden met de vraag wat ze belangrijk vinden in een curriculum. Wat is ervoor nodig om leerlingen het juiste onderwijs te bieden? Bij de beantwoording van deze cruciale vraag kan de Teamgids curriculumanalyse veel hulp bieden. Je trekt als het ware je onderwijs uit elkaar en bekijkt onderdeel voor onderdeel. Bovendien ga je uit van het vakmanschap van de onderwijsprofessional zelf, in plaats dat je vertrouwt op de methodes. Als stagiair-teamleider heb ik de begeleidersrol op me mogen nemen toen we met de teamgids aan de slag gingen. Het is een stappenplan dat je bij de hand neemt. Al doende maak je je de werkwijze eigen. Omdat je dat met je hele team samen doet maakt het iedereen heel betrokken en versterkt het de teamspirit.”

Curriculair denken

“Curriculair denken vanuit het spinnenweb vonden we niet ingewikkeld. Bovendien, hoe meer je het doet, hoe natuurlijker het gaat. We hebben de teamgids nu in de breedte ingezet, voor analyse van ons hele curriculum. Het is goed denkbaar dat we de Teamgids ook voor andere doeleinden gaan gebruiken. Als we bijvoorbeeld met een nieuw thema in het onderwijs gaan starten, kunnen we aan de hand van de methodiek in de teamgids kijken hoe we dat thema vorm willen geven. Op zo'n moment gebruiken we de teamgids meer als ontwerptool. Kortom, de Teamgids curriculumanalyse is een mooi instrument dat je multifunctioneel in kunt zetten.” /

Nienke Nieveen, hoogleraar Curriculum Design aan de Technische Universiteit Eindhoven over:

De curriculumkluwen ontwarren met het curriculaire spinnenweb

“Curriculumontwikkeling en curriculumherziening zijn mooie en noodzakelijke, maar ook behoorlijk complexe trajecten. Om de kluwen te ontwarren helpt het als je vanuit een aantal perspectieven gaat kijken. De Teamgids curriculumanalyse baseert zich op het curriculaire spinnenweb als gezamenlijk kijkperspectief. Daarmee verklein je de kans aanzienlijk dat je langs elkaar heen praat en krijg je een veel gericht curriculumgesprek.”

Drie cruciale vragen

“Binnen onze universitaire lerarenopleiding is veel aandacht voor curriculumontwikkeling. We leren de leraren in spe hoe ze hun onderwijs zelf kunnen ontwerpen en herontwerpen. Ook met de scholen in onze regio hebben we intensief contact op het gebied van curriculumontwikkeling. Er gebeurt geweldig veel op de scholen, bijvoorbeeld rondom het inpassen van duurzaamheidsonderwijs in het schoolcurriculum. De Teamgids curriculumanalyse is een hulpmiddel om met je team per onderdeel van het curriculum te analyseren wat er gaande is op je school. Eigenlijk gaat het daarbij om drie cruciale vragen: ‘Wat beogen we, wat doen we daadwerkelijk en wat bereiken we daarmee?’”

Ook bij ontwerpen

“Overigens blijkt de Teamgids curriculumanalyse ook prima te gebruiken als hulpmiddel bij het ontwerpen van nieuwe onderdelen van je curriculum. Binnen onze lerarenopleiding hebben we een groot afsluitend vak Educational design research, waarin studententeams in opdracht van scholen aan curriculumvraagstukken werken. Tijdens de eerste discussies met scholen komt alles voorbij. De studententeams kunnen dan de Teamgids inzetten. Met de werkvormen creëren ze stap voor stap helderheid en krijgen ze de specifieke vragen van de school boven water. Bovendien zet het de teams ook op het spoor van de curriculumonderdelen waaraan zij zullen bijdragen en helpt het hen bij het kritisch kijken of die nieuwe onderdelen goed passen bij de overige onderdelen.”

Geen keurslijf

“Ik vind het belangrijk dat je de werkwijze uit de Teamgids, naar je eigen inzichten kunt inzetten en aanpassen. Het is geen keurslijf, ik zie het meer als een recept dat je naar je hand kunt zetten als je meer ervaring krijgt. Probeer het daarom eerst uit bij een kleiner curriculumvraagstuk in een klein team, voordat je het grootschaliger inzet. Op die manier maak je je de werkwijze eigen en kun je de Teamgids flexibeler inzetten.”

Heleen van Schoubroeck, teamleider Lumen, onderdeel van het Citadel College in Lent/Nijmegen over:

Het stimuleren van curriculumbewustzijn

“Ons innovatieve onderwijsconcept Lumen bestaat inmiddels enkele jaren. Gaandeweg zo’n nieuw onderwijsconcept kom je erachter dat sommige onderdelen anders moeten. Ook leerlingen en ouders gaven aan dat ze dingen anders willen. De Teamgids curriculumanalyse hielp ons tijdens onze studiedag om een begin te maken met de herijking van ons curriculum.”

Alles hangt samen

“Aan de hand van het curriculaire spinnenweb en de werkvormen in de teamgids hebben we met ons team gekeken op welke punten het goed gaat en wat verbetering behoeft. De teamgids geeft je genoeg handvatten om het gesprek met elkaar aan te gaan. Wij vonden het erg prettig om ons hele team daarbij te betrekken. Het stimuleert om verder te kijken dan je eigen vakgebied. Bij een herijking vinden we het bovendien belangrijk dat je, als je één onderdeel gaat veranderen, ook kijkt naar het effect van die verandering op andere onderdelen van het curriculum. De teamgids laat duidelijk zien dat alles met elkaar samenhangt en dat je daar met elkaar keuzes in te maken hebt.”

Zoeken naar balans

“Met elkaar zoek je naar balans. Wat moet, wat mag, waar leg je de nadruk op? Voor de vakgebieden heeft iedereen dat wel min of meer voor ogen, maar we willen ook dat persoonlijke en maatschappelijke leerdoelen onderdeel worden van ons curriculum. Omdat alles met elkaar samenhangt en omdat we efficiënter willen werken, willen we meer vakoverstijgend gaan werken. Als je het efficiënt aanvliegt, heb je meer ruimte om eigen kleur en invulling te geven aan thema’s die je als school belangrijk vindt.”

Afwisselende werkvormen

“De werkvormen in de Teamgids zijn afwisselend. Het onderdeel met de mat en de pionnen was handig en confronterend. Je ziet meteen waar iedereen staat. Ik kan me goed voorstellen dat we de sessie met de mat jaarlijks herhalen met leraren die nieuw bij ons op school starten.

Aan het eind van onze studiedag hadden we een concrete to-do-lijst waarmee we verder kunnen. De taken hebben we eerlijk verdeeld over het hele team. Terugkijkend kan ik zeggen dat deze studiedag, waar de Teamgids curriculumanalyse leidend was, heeft bijgedragen aan het curriculumbewustzijn van alle collega’s.”/